

ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ У СПАДЩИНІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено внесок вітчизняних педагогів першої половини ХХ ст. у розробку ідеї організації учителями педагогічної просвіти батьків учнів, а саме А. Макаренка, який бачив підготовку до педагогічної просвіти батьків як систему знань, необхідних для здійснення корекції сімейного виховання: спільне вивчення основ сімейної педагогіки, знайомство батьків зі змістом навчального матеріалу, який вивчається учнями в школі; з єдиними педагогічними вимогами школи і сім'ї до дітей; з труднощами, які необхідно здолати у конкретний момент; з необхідністю врахування вікових і індивідуальних особливостей дітей.

Проаналізовано внесок С. Шацького, який вважав найдійовішими самоосвіту і оволодіння педагогічною майстерністю, що ґрунтується на педагогічному інстинкті.

Зазначено ефективність педагогічної освіти, яку П. Блонський вбачав у єдності навчально-теоретичної, практико-методичної та активної просвітницької роботи студентів педагогічних навчальних закладів, поступовій спеціалізації.

Ключові слова: педагогічна просвіта, педагогічна підготовка, учитель, учень, родина, П. Блонський, С. Шацький, А. Макаренко, школа.

Істотні соціально-політичні й культурні трансформації сьогодення зумовили першочергове звернення до педагогічної проблематики в історичному аспекті. В умовах інтегрування освітньої галузі й педагогічної науки в міжнародний освітній простір особливої значущості набувають питання репрезентативного вивчення творчої спадщини визначних освітян, педагогів світового виміру, які сприяли розвитку національної педагогічної думки, розширенню наукового пізнання та онтологічних пошуків, становленню педагогічної просвіти як системи.

Установлено, що теоретичні аспекти окресленої проблеми представлено у працях Є. Аркіна, Н. Глазова, І. Гребенникова, К. Махової, О. Пінта та ін. Організаційно-методичні засади реалізації педагогічної просвіти батьків розкрито П. Войтик, М. Демидовим, Р. Капраловою, І. Комановським, Л. Ломізе, О. Тихоновим. Діяльність громадських об'єднань щодо поширення педагогічних знань серед батьків проаналізовано Л. Дубровіною, І. Колесник, М. Махліним, А. Хрипковою. Історико-педагогічний досвід у цій галузі представлено А. Відченко, Ю. Грицковою, А. Говорун, І. Дубінець, Т. Кравченко, В. Федяєвою, В. Шинкаренко та ін. Проблема організації і педагогічного керівництва сімейним вихованням знайшла широке відображення у працях Л. Бондар, Л. Заліток, І. Каїрова, В. Каспіної, Н. Калініченко, О. Петренко, які досліджували педагогічну спадщину відомих вітчизняних учених, зокрема Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сухомлинського, А. Луначарського, педагогів-новаторів.

Метою статті є висвітлення внеску вітчизняних педагогів першої половини ХХ ст. в розробку ідеї організації учителями педагогічної просвіти батьків учнів.

Серед когорти визначних педагогів першої половини ХХ ст. фаворитом заслужено вважається А. Макаренко (1888–1939 рр.) – педагог-вихователь, автор низки наукових статей і художньо-публіцистичних творів, наукових монографій з різних проблем освіти. На підставі узагальнень власного педагогічного досвіду висловив ряд конструктивних міркувань і рекомендацій щодо підготовки учительських кадрів до організації педагогічної просвіти батьків.

Своє бачення підготовки майбутніх учителів учений виклав у статті “Некоторые соображения о наших детях” (1935 р.), лекції “Педагогика индивидуального действия”, доповіді “Мои педагогические воззрения” на літературно-педагогічному вечорі у Харківському педінституті (березень 1939 р.). Зокрема, А. Макаренко вважав за доцільне організувати підготовку вчительських кадрів у вищих педагогічних навчальних закладах за напрямками: а) широка загальна освіта за умови відповідності змісту навчальних програм результатам сучасних досягнень науки, техніки, культури; б) обов’язкова фахова освіта і, відповідно до фаху, методична підготовка до напряму здійснення родинного, громадського й шкільного виховання.

Загальнокультурний рівень підготовки майбутніх учителів, за А. Макаренко, передбачав формування організаторських умінь, вольових якостей, стриманості, обізнаності в галузі літератури, мистецтва, музики, ввічливості, фізкультурну підготовку, оволодіння педагогічною культурою й технікою, умінням кооперації з батьками учнів, місцевою громадою.

Підготовку до педагогічної просвіти батьків А. Макаренко бачив як систему знань, необхідних для здійснення корекції сімейного виховання (знання структури сім’ї, уміння корегувати методику сімейного виховання, здійснювати педагогічну корекцію та надавати педагогічну допомогу сім’ї з питань виховання дитини-учня) [3].

Виключної ваги А. Макаренко надав формуванню вчителя-професіонала в педагогічному колективі та під час практичної педагогічної діяльності. На думку А. Макаренка, педагогічний колектив – це об’єднання учнівського і вчительського колективів. Вимоги до такого об’єднання вчений сформулював так: постійний склад педагогічного колективу і стабільність вчительських кадрів, невелика чисельність колективу, моральне захоплення та грошові надбавки для досвідчених педагогів зі значним педагогічним стажем. Формування професіоналізму педагога в колективі відбувається, на думку А. Макаренка, за умови єдності вимог до особистості, єдиної ідеології, поглядів, переконань та дій учителів.

А. Макаренко у 1937 р. на замовлення редакції радіопередач “Педагогічна пропаганда для батьків” Всесоюзного радіо підготував цикл із восьми лекцій, які потім вийшли окремою брошурою. Фактично одночасно педагог працював над “Книгою для батьків”, мету якої він сформулював

так: привернути увагу батьків до сімейного виховання. Уперше саме А. Макаренко визначив новий напрям педагогічної допомоги сім'ї: виховання батьків шляхом впливу шкільного колективу на сім'ю через учня – члена цього колективу. А. Макаренко вважав, що офіційна педагогіка повинна розвивати батьків, стимулювати в них творчий гуманістичний підхід до виховання дітей [4].

Педагог наголошував на участі громадськості у вихованні дітей, діяльності передовиків виробництва, інженерів, діячів мистецтва, молодих робітників. Але найбільш кваліфіковану допомогу сім'ї у вихованні дітей, на думку А. Макаренка, повинна надавати школа. Учителі вивчали з батьками основи сімейної педагогіки паралельно з навчанням дітей: знайомили зі змістом матеріалу, який вивчається в школі; з єдиними педагогічними вимогами школи й сім'ї до дітей; з труднощами, які необхідно здолати в конкретний момент; з необхідністю врахування вікових і індивідуальних особливостей дітей.

Необхідно відзначити, що А. Макаренко, визначаючи зміст і методи педагогічної просвіти батьків, підкреслював, що неможливо давати батькам однакові поради щодо сімейного виховання, бо кожна сім'я – це явище суто індивідуальне. Тільки глибоке вивчення наукових основ і передового досвіду, самостійна робота над собою і самоосвіта дадуть змогу батькам виховувати дітей.

С. Шацький – видатний педагог-практик, ініціатор і засновник експериментальних навчально-виховних закладів (дитячий клуб “Дневной приют для приходящих детей Сущевского попечительства о бедных” у Москві, товариство “Детский труд и отдых”, що об'єднувало школу, дитсадок і клуб, дитяча колонія “Бодрая жизнь” у Калузькій області, “Сетельмент”, “Первая опытная станция по народному образованию”), автор численних науково-педагогічних праць з питань реалізації ідеї соціального виховання, організації трудової школи, поширення самоврядування. Учений ґрунтовно досліджував проблеми підготовки учительських кадрів до педагогічної просвіти батьків. Він вважав основними якостями вчителя, який здійснює педагогічну просвіту батьків, високий рівень інтелекту й постійне прагнення духовного самовдосконалення. Найбільш дієвими у професійно-педагогічній підготовці є самоосвіта й оволодіння педагогічною майстерністю, що ґрунтується на педагогічному інстинкті: “Педагог – громадський працівник з широким горизонтом; педагог – організатор своєї справи, організатор дитячого життя, педагог – вправний спостерігач і дослідник – ось той тип, якого потребує нова школа” [5, с. 116].

На думку вченого, доцільною є організація педагогічної просвіти батьків через педагогічні товариства. Підготовку вчительських кадрів для роботи в таких товариствах варто здійснювати у ході безпосередньої педагогічної практики, накопичення власного педагогічного досвіду, постійних практичних тренувань, що сприяють виробленню педагогічної майстерності. Теоретична підготовка студентів має супроводжуватися “системати-

ческим практиканством”, педагогічною соціальною роботою, спілкуванням з громадськістю. У праці “Школа для детей или дети для школы” (1922 р.) С. Шацький зазначав, що педагогічні технікуми, інститути й факультети університетів повинні брати активну участь в організації педагогічної просвітницької роботи району й усього міста, організовувати педагогічні курси для вчителів, що працюють, взаємодіяти з місцевими організаціями, що вивчають соціальне середовище, організовують роботу виставок, музеїв, екскурсій, дослідницьких експедицій. Таким чином, С. Шацький обстоював ідею трьох напрямів діяльності педагогічних навчальних закладів: навчальної, практичної просвітницької, дослідницької.

Надзвичайно актуальною для реформування професійно-педагогічної освітньої галузі є ідея С. Шацького про створення не окремих педагогічних навчальних закладів, а педагогічних центрів, які об’єднували педагогів, учнів та батьків. Варіант програми роботи таких центрів учений запропонував у статті “Острые вопросы педагогического образования” (1923 р.).

Педагогічні центри С. Шацький визначав як альтернативу, що сприяє подоланню серйозних недоліків у системі педагогічної освіти, які мали місце в період 1917–1923 рр. Зокрема, невідповідність тенденцій розвитку нової школи, характеру підготовки вчителів, що виявилася в обмеженості змісту педагогічної освіти, нераціональності в організації навчально-виховного процесу та методиці викладання психолого-педагогічних і загальноосвітніх дисциплін. У педагогічних центрах С. Шацький пропонував створити ситуацію співучасті майбутнього учителя в освітньому процесі. В університетах, інститутах і технікумах повинна діяти закономірність “подвійного обміну”: професорсько-викладацький склад не тільки вчить, а й вчиться, а студенти беруть участь у розв’язанні організаційно-методичних питань, програмному забезпеченні дисциплін, що вивчають.

Як соціально-педагогічний заклад, педагогічний центр відповідальний за просвітницько-педагогічну роботу в районі, місті, регіоні. Зразком функціонування педагогічного центру стала Перша дослідна станція з народної освіти, де було організовано роботу літніх педагогічних курсів, відвідування виставок та екскурсій у Москві, педагогічного технікуму з дошкільним і шкільним відділом, методичних об’єднань і комісій вчителів. Зазначимо, що деякі погляди С. Шацького щодо функціонування подібних центрів досить суперечливі. Наприклад: пріоритет науково-дослідної роботи студентів над навчально-пізнавальною; “рухомі” програми, основу змісту яких становлять варіативні дисципліни відповідно до місцевих потреб; вимога обов’язкового вивчення реальних фактів і явищ соціально-економічного, політичного життя без їх науково-методологічного обґрунтування.

Наголосимо, що система поглядів С. Шацького на організацію педагогічної освіти через створення педагогічних центрів практико-орієнтованого характеру є однією з найважливіших передумов розробки методології та визначення особливостей чинних сучасних поглядів на організацію підготовки майбутніх учителів до педагогічної просвіти батьків.

У перше десятиліття радянської влади розвиток вітчизняної педагогічної думки, становлення системи професійно-педагогічної освіти були пов'язані з науково-практичною педагогічною діяльністю П. Блонського – автора понад 200 праць з педагогіки, психології, педології, філософії. Зокрема, такі його твори: “К методике преподавания педагогики” (1915 р.), “Учитель трудовой школы” (1919 р.), “Восемь месяцев одного педагогического опыта” (1920 р.), “Первые два триместра деятельности Академии социального воспитания” (1921 р.), “Курс педагогики” (1918 р.), “Основы педагогики” (1925 р.), “Педагогические очерки” (1927 р.), “Педагогика” (1929 р.), “Память и мышление” (1935 р.) та інші, – визначили зміст психолого-педагогічної підготовки й перепідготовки вчительських кадрів у зазначений історичний період.

Як відомо, П. Блонський був одним з організаторів і керівників Академії соціального виховання, читав лекції у Московському університеті й педагогічному інституті, на різноманітних вчительських курсах, семінарах, з'їздах, конференціях, брав участь у розробці перших навчальних планів і програм для шкіл і педагогічних навчальних закладів. Бачення особливостей психолого-педагогічної підготовки П. Блонським багато в чому збігається з поглядами на педагогічну освіту С. Шацького. Зокрема, П. Блонський вважав самоосвіту й самовиховання першим фактором формування професіоналізму вчителя. На його думку, справжній учитель – передусім особистість, яка прагне постійного пізнання і проникнення в невідоме. Вчитель повинен глибоко знати свою дисципліну, володіти технікою проведення уроку, ставитися до дітей як до самоцінних індивідуальностей. “Любіть не школу, а дітей, які приходять у школу; любіть не книги про дійсність, а саму дійсність; не життя звужуйте до об'ємів учіння, а учіння розширюйте до життя! А найголовніше: любіть життя і якомога більше живіть живим життям”, – писав П. Блонський у книзі “Задачи и методы новой народной школы” (1917 р.) [1, с. 143].

Ефективність педагогічної освіти П. Блонський вбачав також в єдності навчально-теоретичної, практико-методичної та активної просвітницької роботи студентів педагогічних навчальних закладів, поступовій спеціалізації, яка має відбуватися лише після глибокої психолого-педагогічної підготовки з метою запобігання так званому студентському професіоналізму. Визнаючи психологію фундаментом професійно-педагогічної підготовки, вчений застерігав від абстрактності й академізму у викладанні теоретичних наук.

Конструктивні погляди щодо організації професійної підготовки вчителів П. Блонський реалізував у Академії соціального виховання, де був головою Президії та завідувачем науково-ідеологічної частини. В академії здобули педагогічну освіту та здійснили педагогічну перепідготовку близько 4000 учителів. Унікальність психолого-педагогічної підготовки вчительських кадрів у цьому закладі полягала в ступневості фахової підготовки: виховання й освіта згідно з сучасними вимогами формування педагога, взагалі формування професіонала в галузі своєї науки й методики її викладання [2].

У першу чергу, майбутніх вчителів вчили організовувати власне життя. Перший навчальний курс виконував пропедевтичну функцію. Студенти вивчали комунізм, психологію і педагогіку, індустріалізм, нову російську мову, мистецтво, відвідували заняття з фізичної культури. Вивчення психології передбачало тренування в психологічних спостереженнях, складання психологічних характеристик. Опанування педагогічної науки починалося з вивчення історії педагогіки. Найпоширенішою формою навчання були лекційно-дискусійні заняття. Другий курс присвячувався вивченню педагогіки, дитячої гігієни, психопатології, біології, сучасної російської мови, історичного матеріалізму. Програма третього курсу зосереджувалася на опануванні майбутнім спеціалістом наукового профілю.

На другому й третьому курсах студенти проходили обов'язкову педагогічну, виробничу, сільськогосподарську практики. П. Блонський вважав, що праця в майстерні й на виробництві – головний зміст духовного й соціального виховання майбутнього вчителя. Керуючи педагогічною практикою, вчений-педагог акцентував увагу на тому, що студентів не доцільно направляти на педпрактику у звичайні школи. На базі Академії діяли дитячий садок і школа, де навчалися діти, яким з певних обставин відмовили в освітніх послугах інші навчальні заклади. На педпрактиці студентам заборонялося відвідувати зразкові й показові уроки з метою запобігання наслідуванню педагогічних шаблонів. Окрім безпосередньої педагогічної практики (проведення пробних уроків або їх фрагментів, розв'язання педагогічних ситуацій, психолого-педагогічних спостережень) студенти організували виховну роботу з безпритульними дітьми в дитячих будинках та брали участь у політичній агітації (відрядження у віддаленні від міських центрів села й хутори з метою роз'яснення й популяризації серед місцевих жителів політики комуністичної партії).

На четвертому курсі студенти працювали над підсумковими дослідженнями: на підставі психологічного вивчення конкретного дитячого контингенту, педагогічних явищ і фактів розробляли авторські навчально-виховні програми.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що система поглядів видатного ученого П. Блонського на організацію психолого-педагогічної підготовки вчительських кадрів відрізнялася творчим підходом у визначенні та розв'язанні актуальних проблем підготовки до педагогічної просвіти батьків учнів. Актуальним для оновлення сучасної національної системи педагогічної освіти є залучення студентів вищих навчальних закладів до громадсько-політичної, культурно-просвітницької роботи, організації взаємодії різних соціальних інститутів з педагогічними навчальними закладами.

Список використаної літератури

1. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения в 2 т. – Т. 1 / П.П. Блонский ; под ред. А.В. Петровского. – М. : Педагогика, 1979. – 304 с.
2. Ваховский Л.Ц. Проблема взаимодействия школы и семейного воспитания в советской педагогической теории 20-х годов / Л.Ц. Ваховский // Сотрудничество педа-

гогической науки и передового опыта в повышении эффективности всестороннего развития личности учащихся в условиях реформы школы. Деп. в ОЦНИ "Школа и педагогика". – № 17–88. – М. : НИИ ОПВ АПН СССР, 1988. – С. 31–39.

3. Макаренко А.С. О воспитании / А.С. Макаренко ; сост. и авт. вступительной статьи В.С. Хелемендик. – М. : Политиздат, 1988. – 256 с.

4. Макаренко А.С. Твори: в 7 т. / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1954. – Т. 4. – 1954. – С. 469–500.

5. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения : В 2-х т. / С.Т. Шацкий ; под ред. Н.П. Кузина, М.Н. Скаткина, В.Н. Шацкой. – М. : Педагогика, 1980. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2013.

Довженко Т.О. Вопрос педагогического просвещения родителей в наследии отечественных педагогов первой половины XX века

В статье обобщен вклад отечественных педагогов первой половины XX в. в развитие идеи организации учителями педагогического просвещения родителей учеников. А. Макаренко представил систему знаний, необходимых для осуществления коррекции семейного воспитания: совместное изучение основ семейной педагогики, знакомство родителей с содержанием учебного материала, который изучается учащимися в школе, с едиными педагогическими требованиями школы и семьи к детям, с трудностями, которые необходимо преодолеть в конкретный момент, с необходимостью учета возрастных и индивидуальных особенностей детей.

Проанализирован вклад С. Шацкого, считавшего наиболее действенными в профессионально-педагогической подготовке самообразование и овладение педагогическим мастерством, основанным на педагогическом инстинкте.

Отмечена эффективность педагогического образования, которую П. Блонский видел в единстве учебно-теоретической, практико-методической и активной просветительской работы студентов педагогических учебных заведений, постепенной специализации.

Ключевые слова: педагогическое просвещение, педагогическая подготовка, учитель, ученик, семья, П. Блонский, С. Шацкий, А. Макаренко, школа.

Dovshenko T. Development of pedagogical education of parents in contribution of our country teachers of the first part of the XX century

In the article the author elucidates the contribution of our country teachers of the first part of the 20th century to the development of pupils' parents' pedagogical education by teachers.

A. Makarenko is said to have considered organization of teachers' preparation to be reasonable focusing on: a) wide general education on condition of the curriculum content correspondence to the results of modern scientific, technical, cultural achievements; b) compulsory professional education and according to the speciality – methodological preparation for carrying out family, civil and school education.

Preparation for parents' pedagogical education was viewed by A. Makarenko as a system of knowledge that was necessary for realizing the correction of family education. This system included knowledge of a family structure, ability to modify methods of family education, perform pedagogical correction and help a family with education of a child-pupil.

A. Makarenko advised organizing conjoint studying of family pedagogy basics. He recommended acquainting parents with the content of teaching materials learnt by pupils at school, with general pedagogic school's and family's requirements for children, as well as acquainting parents with ways of overcoming difficulties in a definite moment, with the necessity to take into account children age and individual peculiarities.

In the article S. Shatskii's contribution to the development of teachers' preparation for the organization of parents' pedagogical education is analyzed. It's mentioned that the scientist studied in depth the problems of teachers' preparation for parents' education. He thought that the main qualities of a teacher who carried out parents' pedagogical education were a high level of intellect and a constant desire for spiritual self-perfection. Self-education and acquainting pedagogical mastery based on a pedagogic instinct were the most effective in professional and pedagogical preparation.

S. Shatskii is said to have proved the idea of three areas activity of pedagogical educational establishments: teaching, practical education and research.

Nowadays S. Shatskii's idea concerning pedagogical centers that unite teachers, pupils and parents instead of separate pedagogical educational establishments is very topical for reforming professional pedagogical education sphere.

In the article it is also mentioned that the effectiveness of pedagogical education, according to P. Blonskii, consists in educational and theoretical unity, practical-methodological and active educational work of pedagogical educational establishments students, graduate specialization that should be conducted only after deep psychological and pedagogical preparation aimed to prevent so called students' professionalism. Considering psychology as the basic of professional pedagogical preparation the scientist warned against abstractness and academism in teaching theoretical sciences.

His constructive views concerning the organization of teachers' professional preparation P. Blonskii realized in the Academy of Social Education.

Key words: *pedagogical education, pedagogical preparation, teacher, pupil, motherland, Blonskii, Shatskii, Makarenko, school.*